

moje turėtų būti siejami su pagrindinėmis kuršių pilimis. Kuršiams gana taikmingai įsijungus į Ordiną, šios pilys greičiausiai buvo išardytos. Po Durbės mūšio sukilę kuršiai buvo atstatę 2 pilis (Impitį ir Kretingą), kurias 1263 m. Ordinas vėl užėmė. Apie 1280-1283 m. Ordino užkariautoje Skalvoje minimos 4 pilys.

Paskutinis Vakarų Lietuvos piliakalnių raidos etapas yra iš XIV a. -Lietuvos valstybės kovų su Ordinu laikotarpio. Stiprios medinės pilys šiuo metu piliakalniuose statytos centralizuotai centrinę Žemaitijos dalį juosiant dvigubu jų žiedu (Nikžentaitis A., 1986). Jos turėjo storas, iš sukirstų rąstų pastatytas sienas, stačius ir aukštus deginto molio pylimus. Tokių pilių materialinė kultūra pažįstama iš Darbutų piliakalnio tyrinėjimų (Krzywicki L., 1913).

Išskirtinis Vakarų Lietuvos bruožas yra tas, kad Ordinas, nors XIII-XV a. pradžioje ir valdydamas didelę šios teritorijos dalį (tarpais ir ją visa), čia beveik nepastatė savo pilių. Šiandien čia žinomos tik 4 piliavietės, iš kurių tik viena įrengta piliakalnyje.

Vakarų Lietuvos piliakalniai praėjo tokį pat raidos nuo gyvenvietės iki medinės pilies kelią kaip ir kiti krašto piliakalniai, tik jų raida buvo spartesnė bei labiau bendruomeninė.

Literatūra

- Daugudis V. 1986.** I tūkstantmečio pr. m. e. šiaurės Žemaitijos piliakalniai (1. Būdingesni piliakalnių bruožai ir jų įtvirtinimai) // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. T.2(95). P.31-42.
- Daugudis V. 1987.** I tūkstantmečio pr. m. e. šiaurės Žemaitijos piliakalniai (2. Pastatai) // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. T.2(99). P.39-48.
- Daugudis V. 1989.** I tūkstantmečio pr. m. e. šiaurės Žemaitijos piliakalniai (3. Radiniai) // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. T.1(106). P.74-88.
- Krzywicki L. 1913.** Grodzisko Derbuckie na Żmudzi // Pamietnik fizyograficzny. Warszawa. T.XXI. Dz.V. S.15-29. Tab.I-VI.
- Nikžentaitis A. 1986.** Rašytiniai šaltiniai apie lietuvių pilių sitemą XIII a. pabaigoje-XIV a. pradžioje // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. T.3(96). P.51-62.
- Zabiela G. 1995.** Lietuvos medinės pilys. Vilnius.
- Zabiela G. 1997.** Scandinavian arrowheads in Lithuania // Archaeologia Baltica. Vilnius. T.2. P.133-140.
- Žulkus V. 1989.** Pajūrio žemės // Žulkus V., Klimka L. Lietuvos pajūrio žemės viduramžiais. Vilnius. P.4-72.
- Vaskas A. V., 1991.** Keramika epochi pozdnej bronzy i ranego železa Latviji. Ryga.

Istoriniais laikais didžiąją Kretingos rajono dalį užėmė Mėguvos žemė, o Minijos pakrantės priklausė Kėkliui (Cėkliui). Vien tik Mėguvoje žinome apie 25 viduriniojo ir vėlyvojo geležies amžiaus laidojimo paminklus. Dauguma aptariamojo laikotarpio laidojimo paminklų yra daugiau ar mažiau tyrinėti. Tiesa, nemaža dalis tyrinėjimų medžiagos liko neskelbta arba per suirutes visai prapuolė. Gerokai blogesnė situacija tiriant gyvenvietes ir piliakalnius. Šioje srityje nuveikta gerokai mažiau.

Nors tyrinėtų paminklų gana daug, tačiau archeologai šiuo metu negali įminti keleto pajūrio žemėse gyvenusių kuršių etnogenezei labai svarbių problemų. Svarbiausios iš jų - kuršių kultūros perimamumo VI-VIII a. ir kuršių likimo XII-XIII a. problemos. Lietuvos ir Latvijos archeologai nesutaria kur buvo kuršių žemes vienijantis centras (Mėguvoje ar Duvzarės žemėje). Neidentifikuota iki šiol rašytiniuose istorijos šaltiniuose minima Seeburgo pilies vieta ir kt.

Sprendžiant kuršių kultūros perimamumo VI-VIII a. problemą labai svarbūs Kretingos ir Klaipėdos rajonų kapinynų tyrinėjimų duomenys. Deja, jie yra nepakankami. Šiuo metu literatūroje vyrauja dvi priešingos nuomonės. Vieni autoriai (A.Tautavičius, M.Michelbertas) teigia, kad aiškaus perimamumo tarp Lietuvos pajūrio kapinynų su akmenų vainikais kultūros ir ją pakeitusios kuršiškų plokštinių kapinynų kultūros nėra. Kitų tyrinėtojų (V.Žulkus, I.Ozerė) nuomone Lietuvos pajūrio kapinynų su akmenų vainikais kultūra yra tiesioginė kuršių protėvių kultūra.

Dar vienas nemažiau svarbus su nagrinėjama tema susijęs klausimas yra Lietuvos pajūrio kapinynų su akmenų vainikais kultūros išnikimo laikotarpis. Čia tyrinėtojų nuomonės svyruoja kelių šimtmečių tikslumu. Vieni teigia, kad ji išnyko VI a. pabaigoje, kiti - VII a. viduryje ar net VIII a. pradžioje. Šiai problemai išspręsti ypač svarbūs Tūbausių, Rūdaičių, Užpelkių, Lazdininkų, Prysmančių II, Auksūdžio, Aukštkiemų, Reketės ir kitų kapinynų tyrinėjimų duomenys. Idėmiau panagrinėję minėtų kapinynų medžiagą matome, kad jau V a. dalis kapų nebuvo aptveriami akmenų vainikais. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad dažniausiai V a. II pusės ir VI a. kapai, nors ir įrengti kapų su akmenų vainikais dalyje, suardo ankstesnio laikotarpio akmenų vainikus ir apie juos akmenys išmėtomi dažniausiai netvarkingai. Tai vaizdžiai galima pastebėti Tūbausių kapinyno planuose. Todėl ateityje tyrinėtojai daugiau dėmesio turėtų skirti V a. II pusės ir VI-VII a. kapų įrangai atskleisti. Manau, kad didžioji dauguma V-VII a. kapų Lietuvos pajūryje jau yra be akmenų vainikų. Visus laidojimo papročio pakitimus galima būtų susieti su laidosenos ir kultūriniais paki-

timais Nemuno žemupyje. Ten kultūra V a. II pusėje pasikeitė kardinaliai. M. Michelbertas savo darbuose atskleidė, kad pietinėje plokštinių kapinynų su akmenų vainikais arealo dalyje (Šilutės rj.) C3-D periode paminklų labai sumažėjo arba jie visai išniko. Gyventojų skaičiaus pakitimus M. Michelbertas siejo su didžiojo tautų kraustymosi padariniais.

Nemažiau svarbus yra pajūrio plokštinių kapinynų be akmenų vainikų, priskiriamų kuršių palikimui, atsiradimo klausimas, kuris archeologinėje literatūroje detaliau nenagrinėtas. Manau, kad dabartiniame etape jau sukaupta pakankamai medžiagos detalesnei kuršių dirbinių tipologijai ir chronologijai nustatyti. Tik patikslinus atskirų kapinynų chronologiją ir apibendrinus visą turimą medžiagą galima bus išskirti svarbesnius vėlyvojo geležies amžiaus kuršių kultūros etapus. Tada žymiai detaliau galima bus kalbėti apie kultūrų perimamumą, senąsias ir naujasias tradicijas, kaimynų įtaką, prekybą, gyventojų demografiją, socialinius, visuomeninius ir kitus klausimus.

Jau dabar matome, kad Lietuvos pajūryje V-VIII a. vyko sudėtingi etnokultūriniai procesai. Ne visus juos galime istoriškai paaiškinti. Matyt, svarbiausi ir lemiami kuršių kultūros lūžiai vyko V a. viduryje ir VII-VIII a. sandūroje. Dar mažai dėmesio skirta vikingų ir kuršių kultūrinių ryšių tyrinėjimui, nors šios problemos pastaruoju metu (ypač V. Žulkus ir J. Genio darbuose) sprendžiamos.

Kartografuojant kuršių archeologijos paminklus galima pastebėti, kad jie žemėlapyje pasiskirstę labai nevienodai. Vienur susidaro jų sankaupos, kitur paminklų labai reta. Į tai dėmesį atkreipė V. Žulkus. Jis detaliau išskyrė Lamatos, Pilsoto ir Mėguvos žemes. Tačiau Kėklio žemė lieka tiksliau nenustatyta. Ji neretai vaizduojama kaip labai didelė, apimanti Minijos aukštupį nuo Kartenos iki Salantų, Mosėdžio ir Platelių apylinkių. Šiai žemei priskiriami visos Skuodo ir dalis Mažeikių rajono. Ateityje reiktų detalizuoti Kėklio ribas, išskirti atskiras tarpusavyje mažiau susijusias teritorijas. Nemažiau įdomūs ir mažai tyrinėti Latvijos pasieny esantys Duvzarės žemės senovės paminklai.

Pastaruoju metu V. Žulkus atkreipė dėmesį į tai, kad Mėguvos žemėje dauguma kuršių archeologijos paminklų yra atokiau nuo jūros. Tik Palangos apylinkėse jų kiek daugiau. Tyrinėtojas tai aiškina tuo, kad Palanga buvo svarbus tarptautinio bendravimo taškas.

Kol kas labai sudėtingas yra kuršių kultūros likimo klausimas. Nagrinėdami rašytinius šaltinius matome, kad kuršiai kovų su Livonijos ordinu metu aprašomi kaip labai galinga gentis, minimos kuršių konfederacijos žemės, minima, kad jie turi savo karalių. Taigi, rašytinių šaltinių duomenimis XIII a. pradžioje kuršiai yra viena iš stipriausių baltų genčių. Tačiau panagrinėjus archeologinę medžiagą to pasakyti negalima. Visi tyrinėtojai pastebi, kad XII a. pabaigoje kuršių kultūrą ištinke krizė. Visa tai paaiškinti nėra paprasta. Taip ir lieka neaišku, ar tai archeologų datavimo klaidos, ar neįmintas istorijos mišlė.

Kretingos rajono archeologijos paminklų sąrašas

Alkos alkakalnis ir akmuo su dubeniu.

Auksūdžio kapinynas I (I-VI a.), kapinynas II (IX-XII a.), akmenų pylimas ir krūsnys.

Ankštakių kapinynas (III-VI a.).

Benaičių alka su akmeniu lygia plokštuma, 3 mitologiniai akmenys.

Ėgliškių pilkapynas (ankstyv. gelež. amž.; sunaikintas išlikę pilkapiai ištirti), kapinynas (Andulių, II-XIII a.), piliakalnis su priešpiliu (Andulių, IX-XIII a.).

Baublių kapinynas (III-II a. iki Kr.).

Dauginčių piliakalnis I, piliakalnis II.

Dimitravo (Tarvydų, Joskaudų) kapinynas (IX-XII a.).

Gaudučių piliakalnis.

Genčių kapinynas I (II-XIII a.), kapinynas II (IX-XII a.).

Gintarų kapinynas (I tūkstm. iki Kr. pab. – IV a.), senovės gyvenvietė (nauj. gelež. amž.), piliakalnis-dvarvietė (I tūkstm. pr. – XVII a.).

Imbarės piliakalnis su 2 senovės gyvenvietėmis (I tūkstm. iki Kr. pr. – XIII a.),

kapinynas I (X-XIII a.), kapinynas II (X-XI a.), alka I su akmeniu su dubenėliais (I tūkstm. iki Kr. I pusė; akmuo sunaikintas), alkavietė II su

akmeniu nugludintu paviršiumi (I tūkstm. II pusė – II tūkstm. pr.), alkavietė III su Laumės akmeniu ir akmeniu su dubenėliais (pastarasis akmuo parvežtas prie J. Baltaro sodybos).

Impilties (Senosios [pilties] piliakalnis I su senovės gyvenvietė (I tūkstm. pr. – XIII a.), piliakalnis II, piliakalnis III, kapinynas (III-IV, X-XIII a.), mitologinis akmuo, alkakalnis (Naujosios [pilties]).

Joskaudų alkakalnis (piliakalnis?).

Kačaičių piliakalnis su senovės gyvenvietė (I tūkstm. – II tūkstm. pr.), kapinynas (IX-XII a.?). sunaikintas, mitologinis akmuo.

Kadagnų (Eršketyno) paleoastronominis akmenų statinys.

Kalno Grikštų senovės gyvenvietė (I-II a.), kapinynas (VI-VII a.).

Kašučių (Dubaišių) kapinynas (II-IV, VIII-X a.), akmenų krūsnys ir aptvarai.

Kartenos piliakalnis su senovės gyvenvietė (I tūkstm. – XIII a.), kapinynas (XII-XV a.), mitologinis akmuo.

Kiauleikių kapinynas I (VIII-XII a.), kapinynas II (II-IV a.).

Kretingos kapinynas (Padvarių, X-XIII a.), paleoastronominis akmenų statinys, senamiesčio kultūrinis sluoksnis (XVII a. pr. – XVIII a.).

Kūlsodžio kapinynas (XI-XIII a.).

Kurmaičių akmens amžiaus kapinynas (neolitas; sunaikinti), pilkapynas (V a. iki Kr. – I a. po Kr.; ištirtas), kapinynas II (II a. iki Kr. – IV a. po Kr.), kapinynas III (III-VIII a.), piliakalnis (I tūkstm. iki Kr. pab. – IV a. po Kr.).